

РОЛЬ СТРАХУВАННЯ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

THE ROLE OF INSURANCE IN THE FOOD AND ECONOMIC SECURITY SYSTEM DURING THE PERIOD OF MARITAL STATE IN UKRAINE

УДК 338.46:36

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.3-7>

Зоря О.П.

д.е.н., професор,
завідувач кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Полтавський державний аграрний
університет

Зоря С.П.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
Полтавський державний аграрний
університет

Мауер Д.Р.

аспірантка,
Полтавський державний аграрний
університет

Zoria Oleksii

Poltava State Agrarian University

Zoria Svitlana

Poltava State Agrarian University

Mauer Diana

Poltava State Agrarian University

У статті розглянуто проблеми продовольчої безпеки, що посилюють гострий голод у світі. Визначено чинники впливу на зростання ризиків пов'язаних з голодом, безпосередньо охарактеризовано вплив природно-кліматичних умов та наслідків тривалої війни між лідерами серед експортерів основних продовольчих культур, зокрема зростання світових цін, інфляцію, зменшення доступу до продовольства у країнах, які імпортують сільськогосподарську продукцію з України. На основі даних FAO продемонстровано передбачуваний вплив війни в Україні на кількість недоїдаючих у світі у 2022 р. Обґрунтовано необхідність розвитку страхування сільськогосподарських ризиків, шляхом розробки законодавства щодо обов'язкового страхування катастрофічних ризиків у аграрній сфері. Проаналізовано сучасний стан добровільного страхування сільськогосподарської продукції у порівнянні з іншими видами добровільного страхування, в ході чого виявлено доволі низький рівень агрострахування в країні.

Ключові слова: страхування, продовольча безпека, продовольчі ризики, голод, сільське господарство, державна підтримка.

The article discusses the problems of food security, which exacerbate acute hunger in the world. The factors influencing the growth of risks related to hunger are identified, the impact of natural and climatic conditions and the consequences of the long-term war between the leaders among the exporters of the main food crops are directly characterized, in particular, the rise in world prices, inflation, and the decrease in access to food in countries that import agricultural products from Ukraine. Based on FAO data, the estimated impact of the war in Ukraine on the number of undernourished people in the world in 2022 is demonstrated. It is noted that during the war, Ukraine lost about 20% of the sown area. Analysis of the data of the UN World Food Program shows that at the beginning of 2022, about 276 million people suffered from hunger on the planet. If the war in Ukraine continues, this number may increase by another 47 million. This complex socio-political situation affected 25% of the world grain trade and caused the rise of world prices, inflation and reduced access to food in countries that import agricultural products from Ukraine. The need for the development of agricultural risk insurance, through the development of legislation on the mandatory insurance of catastrophic risks in the agricultural sector, is substantiated. The current state of voluntary insurance of agricultural products in comparison with other types of voluntary insurance was analyzed, during which a rather low level of agricultural insurance in the country was revealed. Insurance of agricultural risks requires state regulation, support, creation of appropriate legislation and control bodies. It is also necessary to create a state insurer with regional divisions to insure catastrophic risks. The mandatory form of insurance should guarantee real insurance protection in cases of catastrophic risks, strengthen the transparency of the risk insurance system, ensure the targeted use of state funds to support agricultural insurance, and raise the level of insurance culture of commodity producers and the population as a whole. To ensure food security in Ukraine and the world, the priority areas of development, financing and investment should be innovations in the fields of agriculture related to the collection, processing and long-term storage of food, agricultural education and science.

Key words: insurance, food security, food risks, hunger, agriculture, government support.

Постановка проблеми. Продовольча безпека світу доволі масштабне та багатогранне поняття, вирішення якого являє собою одне з найважливіших завдань сучасного суспільства, аграріїв та влади. У наслідок змін природно-кліматичних умов, екстремальних погодних явищ у багатьох країнах світу підвищується імпортозалежність від основних видів продовольства та зростає рівень голоду. Війна в Україні підсилює продовольчу небезпеку, оскільки доводить, що виробництво основних сільськогосподарських культур контролюється кількома країнами-лідерами, які мають сприятливий клімат та володіють технологіями промислового землеробства для виробництва продовольства у відповідних масштабах. Агресія РФ внесла корективи до світових поставок продовольства, а продукція, яку Україна не здатна поставити на світовий ринок, викликає ланцюгову реакцію: розвинені країни збільшують запаси, а країни-експортери продовольства обмежують

торгівлю. Ця складна суспільно-політична ситуація вплинула на 25 % світової торгівлі зерновими і спричинила зростання цін на світовому ринку, інфляцію та зменшення доступу до продовольства в країнах, які імпортують продукцію з України.

Аналіз останніх досліджень. Страхування сільськогосподарських ризиків у системі продовольчої та економічної безпеки досліджували як вітчизняні так і зарубіжні вчені, зокрема: Білан Ю. [6], Карнаушенко А. [3], Марценюк О. [4] Нестерчук Ю. [6], Овчарук О. [1], Петренко В. [3], Прокопчук О. [6], Ролінський О. [6], Руснак А. [3], Цимбалюк Ю. [6], Яцух О. [5] та інші. Проте, в умовах війни в Україні, дане питання не втрачає актуальності та потребує нових рішень і подальших теоретико-методологічних досліджень.

Постановка завдання. Розвинена система сільськогосподарського страхування – це не просто частина національної системи страхового захисту населення та суб'єктів господарювання,

але і одна з важливих умов забезпечення продовольчої безпеки. Відповідно до цього, завданням даної роботи є обґрунтування необхідності розвитку агрострахування в Україні, як гаранта продовольчої безпеки, особливо в період воєнного стану, зумовленого агресією з боку РФ.

Виклад основного матеріалу дослідження.

За останні роки питання продовольчої безпеки значно загострилося через екстремальні погодні явища у світі, економічний спад та високий рівень нерівності доходів населення. Окрім того, прогресуючий голод та брак продовольства припали на період пандемії COVID-19, що негативно вплинула на більшість сфер діяльності, у тому числі і на сільське господарство. Серед ключових проблем продовольчої безпеки є поширеність недоїдання, рівень якого відносно тривалий час залишався незмінним, однак у період з 2019 по 2020 року зріс з 8,0 до 9,3 відсотка. У 2021 році даний показник продовжив зростати, хоч і повільніше, проте досяг 9,8% [2]. Проблеми продовольчої безпеки ускладнюються зростанням цін на продукцію, стагнацією світової економіки, недостатню державну підтримку сільського господарства, недостатністю власних джерел фінансування у виробників, проблематичністю прогнозування ризиків тощо. Український аграрний експорт залишається ефективним інструментом протидії світовій продовольчій кризі, оскільки держава є одним з гарантів продовольчої безпеки світу. Проте, у 2022 році ще одним фактором, що посилює зростання продовольчих ризиків стала війна в Україні. Вторгнення РФ в Україну порушило світову торгівлю через невиконання міжнародних угод, зокрема в наслідок окупації земель, знищення посівів через ракетні обстріли та блокування портів, саме тому світові ціни на продовольство значно зросли. Проблеми в експорті сільськогосподарської

продукції, викликані війною в Україні, створюють на світових ринках продовольства та добрив підвищені ризики, пов'язані з обмеженням пропозиції, незадоволеним попитом на продукцію та вищими цінами на неї.

Україна займає передові позиції серед світових експортерів зернових, зернобобових та борошна, зокрема посідає 7-е місце у світовому виробництві пшениці та 5-е місце – кукурудзи (табл. 1). Проте, з початком повномасштабної війни експорт продукції значно низився, що спричиняє підвищення рівня світового голоду. Прогнози FAO свідчать, що за сценарієм, який передбачає помірні потрясіння, глобальний показник кількості голодуючих у 2022 році збільшиться на 7,6 млн осіб, тоді як у разі серйознішого потрясіння це збільшення становитиме 13,1 млн осіб порівняно з вихідними показниками (рис. 1).

Окрім впливу війни, аграрний сектор характеризується особливою специфікою, оскільки часто результати діяльності залежать від природно-кліматичних умов. Наразі інструментом захисту від аграрних ризиків є добровільне страхування. Сьогодні, ряд українських страховиків пропонують послуги, що здатні звести до мінімуму негативні наслідки від надзвичайних ситуацій у галузі рослинництва та тваринництва, а також здійснюють страхування сільськогосподарської техніки (рис. 2).

Послуги зі страхування сільськогосподарських ризиків в Україні не користуються великим попитом, наприклад у порівнянні з іншими видами добровільного страхування. Якщо провести аналіз страхових компаній, що мають ліцензію на надання послуг з добровільного страхування сільськогосподарських ризиків та добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби за платежами 2021 року, побачимо, що лише у трьох

Таблиця 1

Експорт з України зернових, зернобобових (з продуктами їх переробки) та борошна 2022/2023 МР, тис. т, станом на 28.12.2022

Продукція	2022/2023 МР		2021/2022 МР	
	Всього	В т.ч.: у грудні 2022	Всього	В т.ч.: у грудні 2021
Зернові та зернобобові, всього	22024	4141	31575	5479
пшениця	8167	1397	15716	988
ячмінь	1608	141	5196	244
жито	12,5	1	121	40,6
кукурудза	12165	2592	10304	4187
Борошно пшеничне, тис. т	64,3	12,1	58,1	6,4
Борошно інше, тис. т	3,4	0,3	0,9	0,2
Борошно разом, тис. т у перерахунку на зерно, тис. т	67,7	12,4	59	6,6
Експорт разом (зерно + борошно)	22114	4158	31653	5487

Джерело: складено авторами на основі [2]

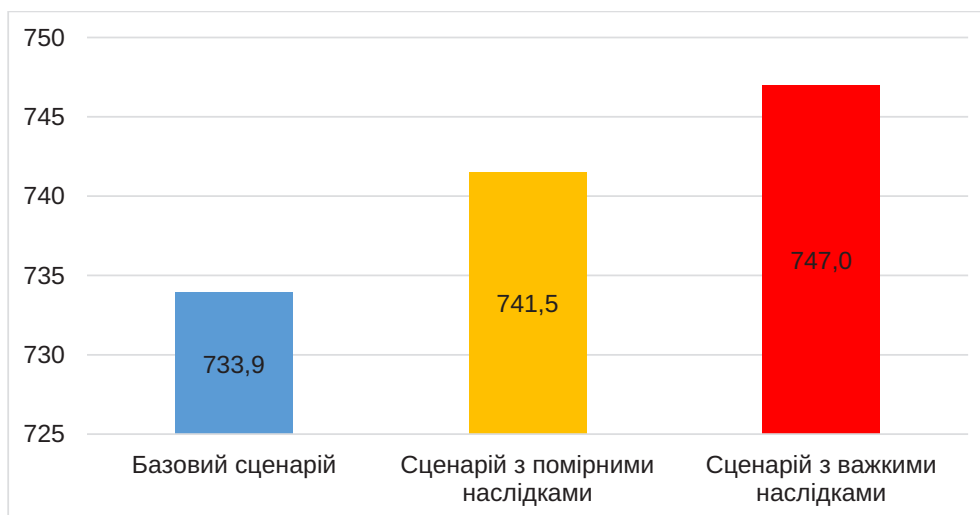

Рис. 1. Передбачуваний вплив війни в Україні на кількість недоїдаючих у світі у 2022 р., млн осіб

Джерело: складено авторами на основі розрахунків FAO та [7]

Ризики страхування врожаю	Ризики страхування сільськогосподарських тварин	Ризики страхування сільськогосподарської техніки
Град та удар блискавки	Отруєння травами/хімічними речовинами під час випасу на природному пасовищі	Крадіжка, грабїж, розбій
Посуха/повінь	Хвороби інфекційного та неінфекційного характеру	Дорожньо-транспортні пригоди
Земляний та водно-земляний сіль	Укуси змій, комах, здичавілих собак, диких звірів	Пошкодження внаслідок погодних аномалій
Ураган, буря, суховій, смерч, зсув, землетрус	Дії третіх сторін у вигляді крадіжки або розбою	Пошкодження або знищення внаслідок дій третіх осіб
Ожеледиця, заморозки	Наслідки удару електричним струмом, пожежі	
Тривалі дощі, випрівання	Зіткнення з рухомих транспортним засобом	
Знищення внаслідок пожежі, хвороби, масового розмноження шкідників, протиправних дій третіх осіб	Падіння в яму, тощо	

Рис. 2. Ризики за галузями страхування у сільському господарстві

Джерело: складено авторами

страховиків платежі за страхування сільськогосподарських ризиків переважають над іншим видом добровільного страхування. Тобто попит на дані послуги перебуває на низькому рівні, що на нашу думку, підвищує ризики для системи продовольчої

та економічної безпеки, як внутрішньої так і світової.

На нашу думку, наслідки агресії РФ проти України сприяли необхідності розгляду обов'язкової форми страхування сільськогосподарських ризиків.

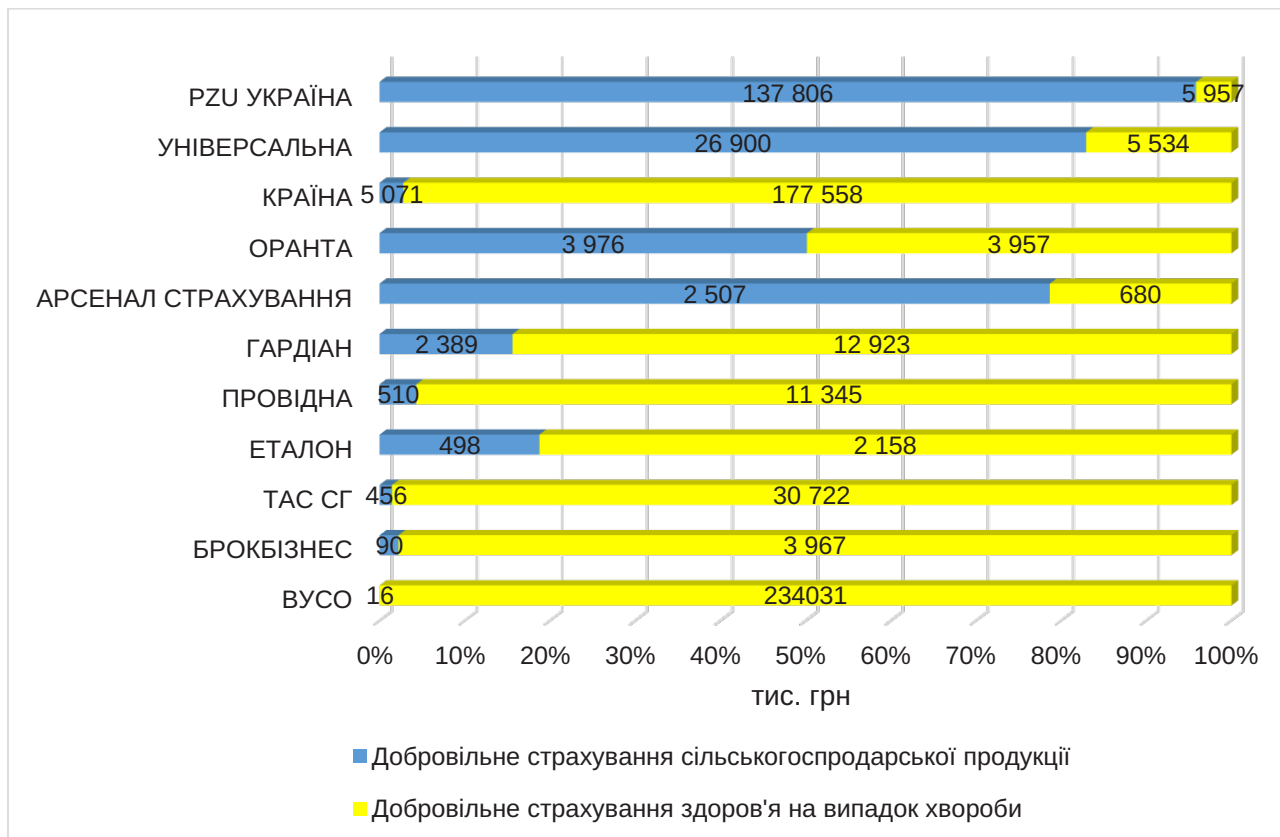

Рис. 3. Порівняння страхових платежів за добровільними видами страхування в Україні, 2021 р.

Джерело: складено авторами на основі [8]

У якості основних інструментів сільськогосподарського страхування можна виділити функції відшкодування збитків (їх покриття), превентивну (фінансування заходів направлених на зниження ймовірності настання несприятливих подій) та контролюючу (контроль за цільовим розподілом коштів страхових фондів).

Проте, введення обов'язкової форми страхування зіткнеться із рядом бар'єрів, а саме проблемами інституційного характеру. Більшість страховиків, які надають послуги в аграрному секторі, не виявляють активності в плані розширення асортименту запропонованих страхових продуктів, що пояснюється відсутністю стимулів для якісного розвитку їх бізнесу. Це є однією з причин низької привабливості страхування для представників агробізнесу. Низька страхова культура аграріїв також негативно впливає на розвиток системи сільськогосподарського страхування. Рівень обізнаності більшості виробників сільськогосподарської продукції про різні аспекти страхування не дозволяє їм скласти повне уявлення про сутність та необхідність використання даного інструменту управління ризиками. Різкі реформи страхування, а саме перехід від добровільного до обов'язкового сільськогосподарського страхування можуть супроводжуватися негативними наслідками у системі агрострахування, та зробити її неефективною

та несправедливою, оскільки дрібні та середні товаровиробники через гостру нестачу ресурсів не тільки виявляться без страхового захисту, а й не зможуть отримати іншу необхідну допомогу.

Таким чином, страхування сільськогосподарських ризиків потребує державного регулювання, підтримки, створення відповідного законодавства та органів контролю, в тому числі створення державного страховика з регіональними підрозділами для страхування катастрофічних ризиків. Обов'язкова форма страхування має гарантувати реальний страховий захист у випадках катастрофічних ризиків, посилювати прозорість системи страхування ризиків, забезпечувати цільове використання державних коштів на підтримку агрострахування, підвищити рівень страхової культури товаровиробників та населення в цілому.

Висновки. На нашу думку, Україна є гарантом продовольчої безпеки у світі. Відповідно до цього, у країні має активно розвиватися агрострахування, що дасть можливості стабілізувати аграрний сектор економіки, мінімізувати збитки, знизити витрати на відновлення втрати врожаю, поголів'я худоби, сільськогосподарської техніки в разі погодних умов або інших причин, в тому числі пов'язаними з воєнними діями, адже український аграрний сектор сьогодні стикається з окупацією території, перешкоджання посівам, обстрілами

полів, втратами техніки, винищення поголів'я на фермах, пожежами та іншими діями країни-агресора. В ході війни Україна втратила близько 20% посіяної площі сільськогосподарських культур. Аналіз даних Всесвітньої продовольчої програми ООН свідчить про те, що на початку 2022 року від голоду на планеті потерпало близько 276 мільйонів людей, а якщо війна в Україні триватиме, це число може збільшитися ще на 47 мільйонів. Для забезпечення продовольчої безпеки в Україні та світі пріоритетними напрямками розвитку, фінансування та інвестування мають бути інновації у галузях сільського господарства пов'язані з збиранням, обробкою та довготривалим зберіганням продовольства, аграрною освітою та наукою.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зоря О. П., Овчарук О. М., Мауер Д. Р. Концептуальні основи управління продовольчою безпекою держави в умовах інвестиційно-інноваційного розвитку аграрної сфери. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Вип. 63. С. 47–51.
2. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Експорт з України зернових, зернобобових та борошна. URL: <https://minagro.gov.ua/investoram/monitoring-stanu-apk/eksport-z-ukrayini-zernovih-zernobobovih-ta-boroshna>.
3. Руснак А. В., Карнаушенко А. С., Петренко В. С. Страхування ризиків сільськогосподарських підприємств в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 19. С. 5–10.
4. Марценюк О.В. Умови залучення іноземних інвесторів до розвитку страхової індустрії в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 39. Ч. 2. С. 73–78.
4. Яцук О. О. Ринок агрострахування в Україні: стан та перспективи розвитку. *Економіка і суспільство. Мукачівський державний університет*. Випуск 7. 2016. С. 866–872.
5. Nesterchuk, Y., Prokopchuk, O., Tsymbalyuk, Y., Rolinskiy, O., Bilan, Y. (2018). Current status and prospects of development of the system of agrarian insurance in Ukraine. *Investment Management & Financial Innovations*, 15 (3), 56.
6. The state of food security and nutrition in the world 2022. Repurposing food and agricultural poli-

cies to make healthy diets more affordable. URL: <https://www.fao.org/3/cc0639en/online/cc0639en.html>.

7. Insurance TOP. No № 5 (89) (2022). URL: <https://forinsurer.com/files/file00729.pdf>.

REFERENCES:

1. Zorya O. P., Ovcharuk O. M., Mauer D. R. (2021) Kontseptual'ni osnovy upravlinnya prodovol'choyu bezpekoyu derzhavy v umovakh investytsiyno-innovatsiynoho rozvytku ahraryoi sfery [Conceptual bases of managing the food security of the state in the conditions of investment and innovation development of the agrarian sphere]. *Prychornomors'ki ekonomichni studiyi*, vol. 63, pp. 47–51.
2. Ministerstvo ahraryoi polityky ta prodovol'stva Ukrainy. Eksport z Ukrainy zernovykh, zernobobovykh ta boroshna. Available at: <https://minagro.gov.ua/investoram/monitoring-stanu-apk/eksport-z-ukrayini-zernovih-zernobobovih-ta-boroshna>.
3. Rusnak A. V., Karnausenko A. S., Petrenko V. S. (2018) Strakhuvannya ryzykiv sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv v Ukraini [Risk insurance of agricultural enterprises in Ukraine]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, no. 19, pp. 5–10.
4. Martseniuk O. V. (2019) Umovy zaluchennya inozemnykh investoriv do rozvytku strakhovoyi industriyi v Ukraini [Conditions for attracting foreign investors to the development of the insurance industry in Ukraine]. *Prychornomors'ki ekonomichni studiyi*, vol. 39–2, pp. 73–78.
5. Yatsukh O. O. (2016) Rynok ahrostrakhuvannya v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku [Agricultural insurance market in Ukraine: status and development prospects]. *Ekonomika i suspil'stvo. Mukachivs'kyi derzhavnyi universytet*, vol. 7, pp. 866–872.
6. Nesterchuk, Y., Prokopchuk, O., Tsymbalyuk, Y., Rolinskiy, O., Bilan, Y. (2018). Current status and prospects of development of the system of agrarian insurance in Ukraine. *Investment Management & Financial Innovations*, no. 15 (3), p. 56.
7. The state of food security and nutrition in the world 2022. Repurposing food and agricultural policies to make healthy diets more affordable. Available at: <https://www.fao.org/3/cc0639en/online/cc0639en.html>.
8. Insurance TOP. No №5 (89) (2022). Available at: <https://forinsurer.com/files/file00729.pdf>.